

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Petőfi első leveleihez.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Ha megengedi, pár megjegyzést teszek Sebestyén Gyulának *«Petőfi első levelei»* című, az Irodalomtörténet f. évi 3-ik számában megjelent fölötté érdekes közleményére.

Sárkány János leveléről, melyhez Petőfi gyermekkori levelei voltak csatolva, Sebestyén azt véli, hogy az Jókaihoz volt intézve.

Nem értek egyet vele.

Tudtommal Jókai 1849-ben nem menekült Kiskőrösre, hanem Borsod-megyébe, ahol 1851-ig rejtőzött.

Az a körülmény, hogy Sárkány a pestmegyei tisztviselők menekülésekor találkozott Kiskőrösön azzal a férfúval, kinek ő Petőfi gyermekkori leveleit megküldötte, arra enged következtetni, hogy az illető szintén pestmegyei tisztviselő volt.

Közelfekvő a gondolat, hogy Sárkány János levelét Földváry Mihályhoz, Pestmegye híres alispánjához intézte, aki Aszódon iskolatársa volt Petőfinek, bár két osztállyal feljebb járt.

Földváry Sárkány levelét a Petőfi-reliquiákkal együtt úgylátszik átadta Jókainak, s így kerültek ennek kapcsos könyvébe.

Hogy Jókai nem tette közzé Petőfi gyermekkori leveleit, csakis feledékenységéből történhetett. A levelek hitelessége ellen legkisebb kétség sem foroghatott fönn.

Ami e leveleket illeti, melyekkel a Petőfi-irodalom oly örvendetes módon gyarapodott, az elsőt és másodikat Sárkány Jánoshoz, a harmadikat Sárkány János öccséhez, Sámuelhez írta volt Petőfi.

Sárkány Sámuel 1835—36-ban lakótársa volt Petőfinek Aszódon, özv. Neumannénál. 1836—37-ben azonban már a selmeci liceumot látogatta, bátyjával együtt. Ez a körülmény magyarázza meg, hogy Petőfi egy levélpapíron írt mindkettőjüknek.

Szalay Fridrich szintén iskolatársa volt Petőfinek. 1834—35-ben jártak együtt Pesten, a piaristáknál. 1838-ban Selmecen újra összekerültek és együtt laktak *«Nemes Proszperinyi Mihály érdemes kamarahajdú uraságánál»*.¹ Szalay Fridrich mint kiskőrösi rektor fejezte be életét.

¹ L. Petőfi levelét Csörföly Lajoshoz. (*Badics Ferenc: Petőfi levelei.* 31—33. ll.)

Safáry Guszti, Sárkány János és Fekete Lajos kiskörösi fiúk voltak, akikkel Petőfi akkor ismerkedett meg, mikor keresztyjának látogatására a nyári vakáció idején Szabadszállásról Kiskörösre rándult és hosszabb ideig ott mulatott. Hihetőleg az ő rábeszélésökre ment 1831. őszén Sárszentlőrinczre, az ottani algimnáziumba, amelynek tanulói voltak mind a négyen. Sárkány Jánossal együtt is lakott Petőfi Sárszentlőrinczen.

Sárkány János és Fekete Lajos egy-két évvel idősebbek voltak és így feljebb jártak néhány osztállyal, mint Petőfi. 1833—35-ig Aszódon folytatták tanulmányaikat, míg Petőfi Pesten tanult.¹

Baross Sándor, kiro Petőfi első levelében panaszkodik, solti fiú volt. Ő is Sárszentlőrinczen járt előbb. Koch Ádámnak valószínűleg a Podmaniczky bárókak szakácsáról hívták pajtásai, illetőleg lakótársai.²

Ennek a Baross Sándornak öccséről, Baross Gáborról, aki Petőfivel egy osztályba járt és szintén együtt lakott vele, érdekes dolgot beszélt nekem Neumann Károly, nyugalmazott ev. lelkész, Petőfi egykori szállásadójának a fia, mikor 1884 nyarán találkoztam vele.

1836. telén Petőfi és Neumann Károly késeládi körben elő akarták adni Kotzebuenak egyik vígjátékát. Kevés lévén a közreműködő, az inas szerepét Baross Sándornak osztották ki, aki tősgyökeres magyar fiú létére egy kukkot sem tudott németül.³ Hogy kudarcot ne valljanak vele, mindent töröltek szerepéből, csupán három szót hagytak meg. Ugyanis az úr kiadván rendeléseit, az inasnak ezt kellett felelnie: «Ja, ja, schon recht!» Ennyiből állt az egész szerep, mely után zárójelben következett az utasítás: *Der Vorhang fällt!* Baross nem tudja az utolsó szók értelmét, betanulta ezeket is és az előadás alkalmával elmondta. Képzeltetni a hatást! Még a szereplők is nevettek.

Petőfi leveleit «alkalmatossággal» küldte Selmezcze, valószínűleg aszódi fiúkkal, kik a karácsonyi ünnepeket otthon töltötték. Ugyanők hozhatták magukkal az aszódi deákoknak s így a Petőfinek szóló leveleket.

A harmadik levélben említett *ujoncok*⁴ közül a «kis Sárkány» nem Sárkány Sámuel, hanem Sárkány József, a későbbi kúriai bíró; «Baross minimus» Baross Sándor legkisebb öccse, Ferenc; a «kis Petrovits» pedig, mint Sebestyén helyesen megjegyzi, Petőfi öccse, István.

A levél utolsó oldalán olvasható epigrammot Sebestyén Sárkány Jánosnak tulajdonítja, és pedig azért, mert «a vers többféle tintával és tollal javítgatott szövegének vonalvezetése más, valamint kiáltoán eltérő néhány betűje is.» Én ellenben Petőfi költeményének tartom, annak a «cukornak», melyről a Sárkány Sámuelhez írt levélben megemlékezik. Hangja, egyes kifejezései («Vér szemeket vete rád»; «azt hazudád, nem

¹ Fekete Lajosról Petőfi 1843. július 21-én, Szeberényi Lajoshoz írt levelében is megemlékezik. (L. *Badics Ferenc: i. m.* 48—50. ll.)

² A mult század elején *Vas Ádám* volt az urasági szakács Aszódon. (L. *Gyöngyösy László: Petőfik Aszódon.* Vasárnapi Ujság, 1887.)

³ Petőfi tudott. A német nyelvet Pesten sajátította el.

⁴ Noviciusok, vagyis első éves donatisták.

igaz»; «pisloga Ő tsak rád»), Petőfire vallanak. A többféle tintával és tollal való javítás onnan ered, hogy Petőfi levelét 1837 január 13-án írta, de csak 18-án küldte el, addig pedig többször javítgatott a barátjának szánt kis versen. Egyébiránt lehetséges, hogy Neumann Károly is korrigált rajta.

A harmadik sor eredetileg így kezdődött: *Ő bátyáért*, utóbb azonban ez került a két fölé: *Endre ösédért*. Ez a változtatás Sebestyén szerint verstani okok miatt történt, szerintem pedig azért, mert a valóságnak az előbbi kifejezés nem felelt volna meg. A Nelli és Endre nevek bizonyítják, hogy a kis vers alapjául szolgáló esemény tényleg megtörtént.

BARÓTI LAJOS.

A magyar irodalomtörténet korszakai.

Megvallom, a magam részéről is helyesnek, sőt szükségesnek tartom új szempontokat keresni és szokatlan nézőszögletekbe állani, hogy úgy és onnan tekintsünk végig az irodalomtörténet téerein. Nagy érdeklődéssel hallottam tehát Nagy József kísérletéről, amellyel az irodalomtörténet korszakainak új beosztását mutatta be az irodalomtörténeti társaság előtt s a legelőkelőbb figyelemmel olvastam el erről szóló dolgozatát, amikor az az *Irodalomtörténet* 3. számában megjelent. Nem bocsátkozom általános elmélkedésbe, nem merészkedem a műbölcsélet hullámos és talán zavaros vizeire, amint azt Nagy József teszi értekezése első felében, hanem az elmélet levegőjéből egyenest a gyakorlat földjére szállok és kerülő nélkül rátérek az új beosztásra, a Nagy József-féle korszakok felosztási alapjára és elnevezésére. Kritikai megjegyzéseimhez onnan veszem a jogcímet, hogy negyedszázada tanítom az irodalomtörténetet és annál is több ideje foglalkozom irodalmilag és irodalomtörténeti kérdésekkel.

Nagy József új felosztásra törekvő kísérletét a legjobb akarattal sem találhattam sikerültnek. Legfőbb kifogásom, hogy eltévesztette a felosztás alapját, a principium divisionist. A stílus választja osztólélvül; «az irodalomban — úgymond — a kor a stílus megteremtője, tehát a felosztásunknak ezen kell alapulni». Ez a kijelentés egyáltalában nem foglal magában axioma-szerű igazságot és épen azért nem is alkalmas kiindulópontul. Úgy látszik, Nagy Józsefet a művészet, főképp az építészet története vezette félre, amelyben a különböző stílusok időrendben következnek egymásután, amelyben a görög, római, ó-keresztény, román, gót, renaissance-i, barokk és rokokó stílusok majdnem törvényszerűen váltják fel egymást. De az irodalomban egészen más a stílus, mint az építészetben, sokkal egyénibb, a kortól és bármilyen külső körülményektől függetlenebb. Ezt szinte kézzelfoghatólag bizonyítja, ha más nem, a magyar irodalomtörténet. A *Török-országi levelek*, a *Bánk bán*, az *ember tragédiája*, ezek a kimagasló termékek, nem saját koruk nyelvén, szabatosabban, nem az akkor uralkodó irodalmi stílusban keletkeztek.

De föltéve, hogy a stílust a kor teremti, még pedig annyira, hogy az íróra e téren alig vár egyéb, mint a kor-formálta stílust átvenni, akkor sem használható a stílus felosztó elvül. Nem csupán azért, mert nem

minden kor fejleszt ki önálló stílust, hanem és főképp azért, mert a stílus, ha még oly tág értelmet adunk is neki, nem egyedüli határozója, nem a leglelke az irodalmi műnek. Szerkesztés, jellemzés bizonyára számít annyit, hát még az irodalmi művek tartalmi része: érzés és gondolat, alapeszme és cselekvény? Sokkal természetesebb a felosztásban a nagy művelődési áramlatokat követni: keresztyén rajongás, renaissance, reformáció, fölvilágosodott filozófia, demokrata szellem, szocializmus stb., annnyival inkább, mert e nagy művelődési áramlatok nemcsak korszakos történeti eseményeket hoznak létre, hanem váltakozó irodalmi mozgalmakat terjesztenek és azokban esetleg a Nagy József-követelte külön stílusokat is kifejlesztik. Egyébiránt meg vagyok győződve, hogy a korszakok felosztásában és elnevezésében egyetlen egy elvhez merevül ragaszkodni — még a legszabályosabban fejlődött irodalom történetében is — abszurdumokra visz. Az irodalom, egy-egy nemzet lelki világának e legsajátabb megnyilvánulása, sokkal bonyolultabb, sokkal szövevényesebb szellemi képződmény, semlőly azt egy fix-pontból áttekinthetnők, semmint azt egy tengelyvonalból egyenlő vagy legalább hasonló részekre lehetne osztani.

Azonban minden elmélet annyit ér, amennyi hasznát lehet a gyakorlatban venni. Nagy József osztályozását is praktikus értéke szerint kell megbirálnunk, amint ő maga is kívánja. Nem bánom tehát azért, hogy a *klasszicizmus* szót nagyon különös értelemben használja, kivált ebben a mondatban: a *klasszicizmus kezdetben mindig mint romanticizmus jelentkezik*, azért sem támadom, hogy egy korszakot, az új stílus keresésének a korát (1772—1842-ig) ezzel a nekem érthetetlen állítással jellemez: *«A megbűvölt öntudat tartalmának megfelelő formákat és nyelvet keres»*, amely kijelentésen tovább töprengtem, mint a modern líra leghomályosabb versszakán. Minderre és egyéb apró szeplőkre szemet hunyok, hogy annál inkább szemébe nézhessek a stílus alapján végzett felosztásnak. Ez alapon Nagy József hét korszakot állít fel, tehát ugyanannyit, amennyit a legismertebb, a Beöthy-féle felosztás foglal magában, de a két felosztás korszakai ritkán fedik egymást határszelő vonalaikkal.

A gyakorlati tanítás, az iskola nevében alig tehetünk kifogást az ellen, hogy az eddigi első korszakot, az ú. n. pogány-korszakot elhagyja és hogy az első írott emlékektől indul meg, de a név, amelyet a korszakra illeszt, a lehető legkülönbözősebb, majdnem semmitmondó. A *kódexsz-irodalom kora* név a keresztyén középkorból fenmaradt írásműveinknek egyetlen jellemző vonását sem foglalja magában, legkevésbé tájékoztat magáról a stílusról, nemcsak azért, mert a kódexszek stílusa — amint azt Nagy József is kifejti — önálló stílusnak alig nevezhető, hanem, mert a Ferenc-legenda és például az Apáti Ferenc feddő éneke sohasem lesz egy stílusfajba összeszorítható. A kódexsz-irodalom korát Nagy József 1533-ig terjeszti, az első magyar nyomtatott könyv megjelenéséig. Ezért a néhány évért kár volt eltérnie az eddigi végponttól, az 1526. évtől, amely nemcsak országos, hanem világtörténelmi eseményt, a mohácsi vést jelzi, annál inkább kár volt, mert mint az *Irodalomtörténet*nek épen szóban forgó füzetéből kitűnik, a Komjáthi Benedek *Szent Pál levelit* megelőző

magyar könyv, a Heyden-Sylvester-féle *Gyermeki beszélgetések* már 1527-ben látott napvilágot és valószínűen a mohácsi vész esztendejében készült.

A második korszakra talált Nagy József legmegfelelőbb nevet, *a bibliás stílus kialakulásának korá-t*, amelyből a *kialakulás* szó bizvást elhagyható. E kor jellemzésében, csakúgy mint az előbbiében, sok helyes és elfogadható megfigyelésre akadunk, de a kor véghatárába itt még kevésbé nyugodhatunk bele. Pázmány halála évével, 1637-tel végzi a kort, tehát kirekeszti belőle Zrinyit, aki éppen olyan kivirágzása a reformáció és ellenreformáció vallásos költészetének, mint ahogy Pázmány áll a vitázó irodalom, a biblikus próza legesúcsán. Ezt a két szellemi nagyságot két külön korszakba helyezni csak úgy lehet, ha egy mesterkéltszerű rendszer kedvéért készek vagyunk a legösszetartozóbb jelenségeket is szétszaggatni.

A következő két korszaknak az elnevezését nemcsak hogy sikerültnek nem, hanem valósággal szerencsétlennak tartom. Az 1637 és 1711 közti éveket az *epika korával* illeti Nagy József és hogy ezt a furcsa ötletet elfogadtatta velünk, még a szánandó Listius Lászlónak szánalmas *Mohácsi veszedelmét* is felemlíti, mintha az nem volna a *legelhanyagolhatóbb mennyiség*. Az erőszakoskodás még arra is ráveszi, hogy a kuruc költészetben, a lírai és lírai hangú költeményeknek ebben a szép gyűjteményében is a históriás elem uralmát lássa. Ez csak úgy magyarázható meg, hogy Nagy József megfélekedzik a *Balogh Ádám*, a *Bercsényi nótájáról*, a *Rákóczi-nótáról*, az *Esztergom megvételeéről*, az *Ocskay haláláról*, hanem ezek helyett a Dálnoki Veres Gerzson-féle verses krónikákat tartja szemé előtt.

Ha lehet, még szerencsétlenebb dolog volt a hanyatlás idejére (1711—1772) a *líra kora* nevet ráerőltetni, arra az időszakra, amelynek egyetlen számottevő lírikusa szerinte Mikes Kelemen, a szépprózaíró, holott Mikes koron és országon kívül éli a maga külön írói életét.

Az ötödik korszaknak nem annyira a nevé, mint a terjedelmét kifogásolom. Irodalmunk történetéből azt az időt, amely Bessenyeitől Petőfiig (1772—1842) terjed, semmiféle név alatt sem lehet és szabad egybefoglalni, hát még ezen az elmosódó címen: *az új stílus keresése kora*. Ez alatt a 70 év alatt sokkal több és többféle irodalmi jelenség tűnik föl, mintsem azokat egymás mellé tudnók sorakoztatni. Aztán, ha még Vörösmarty is keresi a stílust, az istennek micsoda teremtet lénye fogja megtalálni?

A legutolsó két kor (1842—1882 és 1882—) elnevezésében mintha több szerenése volna Nagy Józsefnek, midőn az egyiket a *nemzeti klasszikus stíl*, a másikat az *újságírás korának* nevezi. A felosztás ellen, amely más címen már régóta fennáll, sem kell okvetlen kifogást tennünk. S amit a jövőről jósol, mint jó kívánságot azt is elfogadhatjuk, mert ki ne óhajtaná az irodalomban a formák tiszteletét és a lelki elmélyülést.

Nagy József — mint tudjuk — felosztásába fölvelt egy kort, *az új stílus keresése korát*. Azt hiszem, inkább az irodalomtörténet, — írásban fedezhetünk fel hasonló korszakot; a mi napjaink mintha *új felosztás keresésének a napjai* volnának. Nagy Józsefet e kereső útján nem sok szerenese kísérte; talán iránytűje volt hibás vagy talán kellesténél nagyobb területet akart bejárni, elég az hozzá: nem érte el a felosztás új földjét, Ameriká-

ját. Azonban e kudarc ne rettentse vissza a próbálkozókat, akik éppen az ő kísérletéből vonhatnak le maguknak hasznos tanulságokat. Meglehet, hogy magam is neki buzdulok, de én boldognak vallanám magamat, ha nem az egész Amerikát, legfőljebb egy-két nagyobb szigetcsoportot tudnék fölfedezni.

KARDOS ALBERT.

Arany János Öldöklő Angyala.

Arany János kisebb elbeszélő költemény-töredékeit nem elemezték és nem értékelték még kellőképen. (Csak Az Utolsó Magyar-ról szól újabban — e folyóirat lapjain — Kéki Lajos.) Pedig nemcsak azért érdemlik meg a figyelmet, mert a nagy költőtől származnak, hanem azért is, mivel magokban véve, tárgyuknál és finom lélekrajzaiknál, meg érdekos leírásaiknál fogva, továbbá művészi, hangulatos, sőt szenvedélyes előadásuk és ritmusuk miatt érdemesek az elemzésre.

Ezúttal az Öldöklő Angyal-ról akarok szólni, amely ép úgy, mint Az Utolsó Magyar, Édua, Csanád szintén az 50-es években keletkezett. Aranyt mélyen leverte hazájának gyászos sorsa, legkedvesebb barátjának, Petőfinck, elvesztése. Ehhez járult még nehéz helyzete és testi bajai. Lelke fel volt dúlva. Ilyen körülmények között szinte kereste a komor tárgyakat.

Öldöklő Angyalához valószínűleg Kölcsey Vérmennyegzője adta az indító eszmét. Ezt az állítást nem én hangoztatom először. Megtalálható már Vértesy Jenő Kölcsey életrajzában (Bpest, 1906. 79 l.) s az ő nyomán Tompos Józsefnek a magyar ballada történetéről szóló művében. (Kolozsvár, 1909, 165. l.) Bővebben egyik sem szólt a kérdéstről. Azt hiszem érdemes e kérdést közelebbről szemügyre venni, az összehasonlítás munkáját elvégezni, az érdekes költeményt esztétikai szempontból elemezni, tulajdonságait, értékét megállapítani.

Mindenek előtt egymás mellé állítom Arany Öldöklő Angyalát és Kölcsey Vérmennyegzőjét, hogy így a tartalom, a tárgy menetének egyezése szembetűnjék. Arany költeményét kivonatosan közlöm, hogy az egybevétést az elő nem forduló részek ne zavarják.

Arany: Öldöklő Angyal.

I. Anna és Jenő az oltár előtt megesküdték. A menyegző napját vígan ülik meg a palotában. A szobák a vendégektől népesek. A zene szól. Öröm, vigalom mindenfelé.

II. III. A mennyasszony és vőlegény eljárják a mennyasszonytáncot. A tüzesvérű, önmagán uralkodni törekvő Jenő nézi Annát, akinek vérének a szokatlan érzés felriasztotta. Szívében lázas sejtetem. A mennyasszony vőlegénye mellett járja a

Kölcsey: Vérmennyegző.

IV. László nyert a szép Lilának
Ídvességet hű kezén,
És szomszédi felszállának
Kedve zajgó ünnepén.
S a billikom kerültében
Minden férfi gyúl szívében,
S víg ének zengésinél
Az ifjuság táncrea kél.
V. Nézi László szív-merülve
Hölgye láng tekintetét,
S kedv remény közt lelkesülve
Vére kényhullámot vét.

táncot, könnyedén, szinte lengve. A szív siet, az arc tüzes. A szem szemet keres.

IV. A harmadik táncot már a többi fiatallal együtt járják el.

V. VI. Arra a hírre, hogy törökök közelednek, a zene, az emberek elhallgatnak. A tánc megszűnik. Az ajkakon szó nem jön ki. A szív megfagy, majd nagy zavarban dobog. Az arcok sápadtak.

Jenő, kardját kirántva, így szól: a férfi kimutatja bátorságát, küzd, keresve kerüli a veszélyt, hiszen a futásban nincsen üdv.

Tudja, hogy a csata reménytelen, fél, hogy Annát a törökök foglyul ejtik és meggyalázzák.

S az könnyű mint esti szellet, Táncát vőlegénye mellett — Szíve olvad, arca ég — Pártájában lejti még.

VI. A törökök jönnek.

VII. Elnémúl a palotában Tánc és élet, kedv és zaj. Fennakadva dobbantában Minden könnyű, minden jaj, Színe halvány minden képnek, Minden keblet gondok tépnek Elszorúlva minden szív, Küzd és habzik, forr és vív.

VIII. Dúlva ront a palotára.

IX. . . . sebes meggondolással Kardon minden férfikéz.

XI. Szép hölgy ott a pályabér.

Arany János költeményének gerince tehát egészen benne van Kölcey Vermennyegzőjében. Egy mennyezőt, épen mikor a legjobb kedvben vígadnak, táncolnak, abba kell hagyni, a törökök támadása miatt. A vőlegénynek le kell mondani a boldogságról és felvenni a küzdelmet az ellenséggel. Igaz, hogy ily eseményről máshol is olvashatott és az egésznek lefolyása általánosságban mindig ilyen lehetett, mégis nem igen valószínű, hogy Arany a tárgyat máshonnan vette volna, mert a részletek, egészen a menyasszonyi táncig, melyet a nő pártjában jár még el, lépésről-lépésre egyeznek. A két költemény csaknem egyformán indul és halad, sőt Arany költeményének utolsó sorai arra a gondolatra engednek következtetni, hogy Jenő is (mint László) fél, hogy felesége török rabigába fog kerülni, ahol meggyalázzák azt, akit ő szeretett volna bírni. A cím nem egész világos fényt vet a bekövetkező eseményekre. Gondolhatunk olyan öldöklésre, amely egy egész környezetet pusztít el, vagy arra, hogy Anna, ez az Angyal, orényei megvédelése végett ölni is tudott. Arany minden bizonnyal ismerte Kölcey e versét.

A mi nincs meg forrásában, megmagyarázható a költészet keletkezésének lélektanából, Arany más élményeinek hozzáfűződéséből. Költőnk a Kölceynél nagyjában odavetett vázlatot kiszélesíti, részletesen kidolgozza, beleviszi saját lelkét. Így keletkeztek a palota, a zene, a magyar egyes és közös táncok gyönyörű leírásai, mely utóbbiak élvezésében Arany nagy gyönyörűsége tellett és amelyek megörökítésekor előtér lobogó haza- és fajszeretete, miket az akkori viszonyok kétségbejuttattak és leverték.

«De vajmikip írhattam én le
Oh nemzetem, szép táncodat!
Busúlni és vígadni, mint te,
Tud-e más nép az ég alatt?

Ezt látni kell és érzeni
Mint a magyar szív érezi,
Mint érezhette egykoron
Ama nász népe, melynek én
Széles jó kedvét vázolom.»

Talán fölösleges felhívnom a figyelmet arra (Riedl Frigyes ezt már megtette), hogy a zene és tánc e leírásai a magyar irodalom legköltőibb helyei közé tartoznak. Testünk együtt járja, lelkünk együtt rezeg a költő szavaival. Külön is megjelent e három rész «Magyar tánc» c. alatt Arany «Elegyes művei» között.

Gyönyörű művészi munkák a jellemrajzok is. Az apa, miután gyermekei egymásután elhalnak, egyetlen leánya boldogságán csüng. A leány gyöngé, bájos, ártatlan angyal, a házasságot nem érti, a táncot elragadóan járja. A táncolók közt sok egyént látunk fel és eltűnni: komoly, dölyfös, ledér, csalfa, mosolygó arcúakat. Az egyik csúszik, a másik ölyvszerűen űzi galambját, a harmadik méltóságteljesen járja a táncot. Arany bámulatos jellemző tehetsége tehát itt is megtalálható. Az érzések és indulatok széles ecsetelése, a lelki motívumok szintézise ez időben írt munkáit különösen jellemzik. Ebben is megtalálható Byron hatása, amennyiben rá-rávet egy vakító fénysugarat az emberek indulataira, szinte megmagyarázhatatlan lelkiállapotaira, sőt érzékiségére, amivel felizgatja, felkavarja vérünket. (Pl. a mennyasszony érzelmeinek rajzával.) Az előadás, a ritmus bámulatosan könnyed, színes, hangulatos, sőt mondhatnám szenvedélyes. Át- és átjárja lelkünket és megvilágítja számunkra Arany lelkének akkori izzó hangulatát, dülő viharait.

A költemény töredék maradt. Aranynak nem volt lelkereje befejezni. De e fenséges rom így is megindít.

BITTENBINDER MIKLÓS.

Arany János Buda Halálához.

Czerkó éneke. Lehr Albert kimutatta (M. Nyelv. 1: 456), hogy a B. H. X. é. n. 98. versszaka, mely a *nyavalyás Czerkó habarék* énekét adja elő Priskos tudósítása alapján, nem egyéb, mint az Erdélyi Népk. Gy. I. kötetében (112. l.) lévő vőfélyvers egy-két szakának átalakítása. — Arany azonban e versre nem magától lett figyelmessé, hanem magának Erdélyinek egy megjegyzése következtében, mely valósággal azonosítja Priskos Zerkon-jának és a vőfélyvers bohóságait. Erdélyi ezeket írja *Népdalköltészetünkről* c. értekezésében (Népk. Gy. 2: 283): «[Attilának] Ama balgata, csodálatos, s érthetlen [így] beszédek lármázója pedig udvari bolond lehetett; s olly tréfás neveltetők verseket, mint ő mondhatott, mai nap is találunk a magyar népköltészetben, minő az I. k. 170. dala, melly szinte vendégség alkalmával szokott felmondatni».

TOLNAI VILMOS.